

# ALGEMEENE MISSIEKALENDER 1952

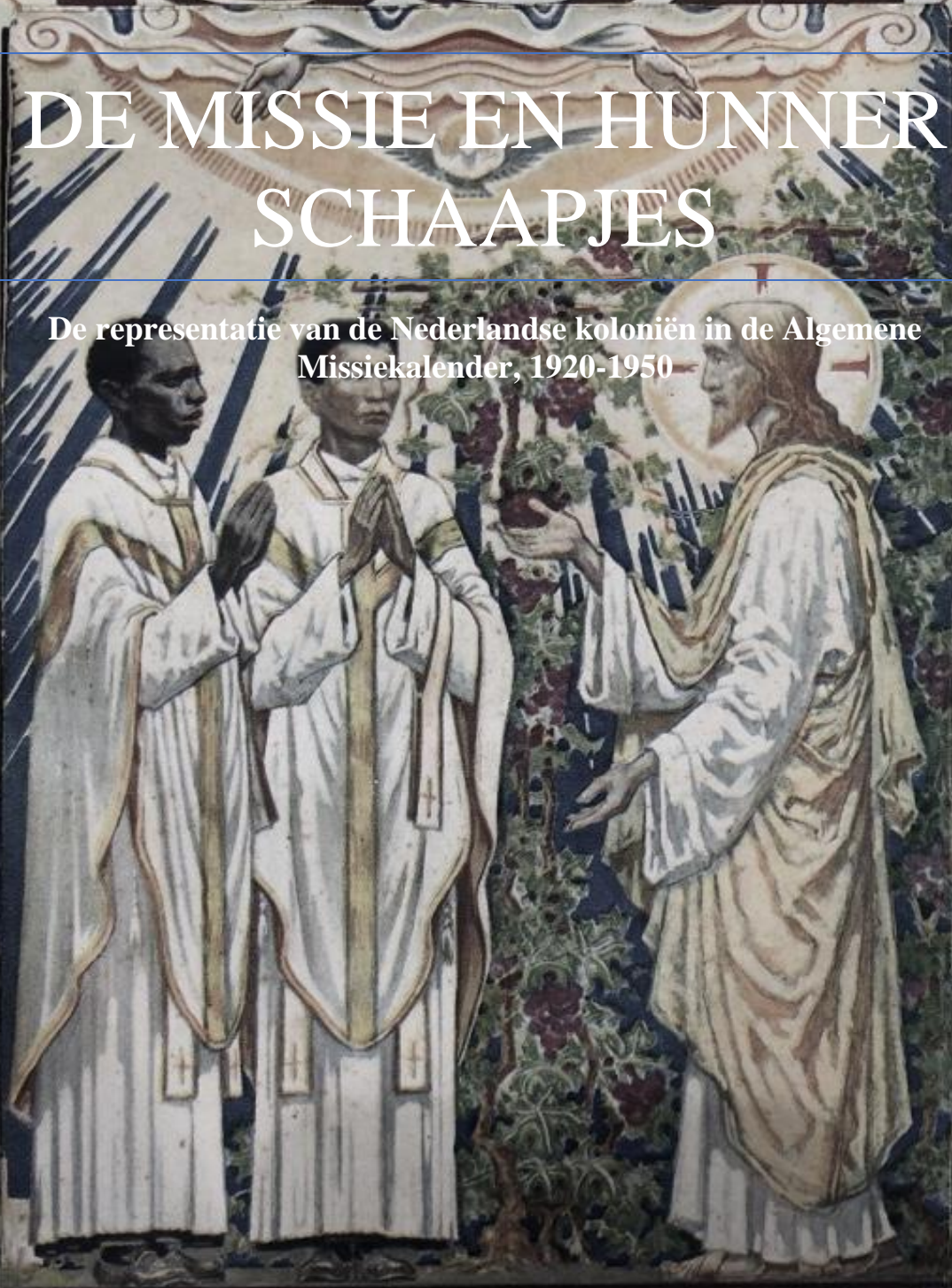
## DE MISSIE EN HUNNER SCHAAPJES

De representatie van de Nederlandse koloniën in de Algemene  
Missiekalender, 1920-1950

DE  
OGST  
IS WEL  
GROOT,  
DOCH  
DE



ARBEI  
DERS  
ZIJN  
WEINI  
GEN.  
LUC. 2:



NAAM: KOEN LINSSSEN

STUDENTNUMMER: 4812611

BEGELEIDER: MAAIKE DERKSEN

DATUM: 15 AUGUSTUS 2019

AANTAL WOORDEN: 9898

GAAT OOK GIJ NAAR  
DE WUNGAARD.  
MATH. 20,7.

UITGEGEVEN ONDER MEDEWERKING DER  
MISSIONEERENDE ORDEN EN CONGREGATIES

# Inhoudsopgave

<b>Inleiding, context en vraagstelling .....</b>	<b>2</b>
<b>Status Quaestionis .....</b>	<b>7</b>
<i>Vraagstelling .....</i>	<i>11</i>
<b>Bronnen en methoden .....</b>	<b>13</b>
<b>Hoofdstuk 1: Missieactie en de Algemene Missiekalender .....</b>	<b>16</b>
<i>Sint Claverbondstichting .....</i>	<i>16</i>
<i>De Algemene Missiekalender .....</i>	<i>18</i>
<b>Hoofdstuk 2: De representatie van het ‘inheemse’ kind.....</b>	<b>22</b>
<i>Het kind als de ‘Ander’ .....</i>	<i>22</i>
<i>Verschuivende breuklijnen: Ras.....</i>	<i>23</i>
<i>Verschuivende breuklijnen: Lichamelijkheid .....</i>	<i>25</i>
<i>Verschuivende breuklijnen: Karakter .....</i>	<i>27</i>
<b>Hoofdstuk 3: De gelaagde representatie van Nederlands Oost-Indië.....</b>	<b>29</b>
<i>Java als centrum.....</i>	<i>29</i>
<i>Perifere gebieden .....</i>	<i>31</i>
<b>Conclusie .....</b>	<b>35</b>
<b>Bibliografie.....</b>	<b>38</b>
<i>Literatuur .....</i>	<i>38</i>
<i>Bronnen .....</i>	<i>40</i>

## Inleiding, context en vraagstelling

‘De Missie-Scheurkalender stelt zich ten doel aller harten te doen medeleven met de helden en heldinnen der Christelijke Naastenliefde die, over geheel de aarde verspreid, zielen willen redden ten koste van eigen levensgemak en genot. In bonte mengeling en rijke afwisseling zullen ook dit jaar wederom de personen der Missionarissen, hun werkkring en hun levenswijze naast de gebruiken en eigenaardigheden hunner schaaapjes uw oog voorbij trekken. Hoe meer ge van hen en hunnen schaaapjes weet, des te inniger zult ge hen liefhebben en steunen.’<sup>1</sup>

Vanaf 1920 werd jaarlijks de Missiescheurkalender uitgegeven, later ook wel de Algemene Missiekalender genoemd. Het voornaamste doel van deze kalender was het werven van financiële en morele steun onder de Nederlandse bevolking voor de overzeese activiteiten van missionarissen.<sup>2</sup> De kalender stond daarom boordevol verhalen en foto’s die direct uit de missiegebieden afkomstig waren en waarin het dagelijks leven en de avonturen van de missionarissen centraal stonden. Toch, zoals uit het citaat spreekt, was er ook aandacht voor ‘de gebruiken en eigenaardigheden hunner schaaapjes’. De kalenders dienden als een manier om informatie uit en over de overzeese missiegebieden direct naar de huiskamers van Nederlandse katholieken over te brengen. Zo ook informatie over de culturen en volkeren van de eigen Nederlandse koloniën: Oost- en West-Indië. Hoewel deze koloniën wat betreft afstand ver van elkaar verwijderd waren, werden beide gebieden in deze kalenders bijeengebracht. Verhalen over deze gebieden en hun volkeren werden via dit medium gevormd, overgebracht en gecultiveerd binnen de eigen Nederlandse cultuur. Hierdoor diende de Algemene Missiekalender als een ankerpunt binnen de Nederlandse *imperial home culture*.

De Europese expansiedrift van de negentiende eeuw vormde een belangrijke katalysator voor missieactiviteiten. Missionarissen vanuit verschillende Europese mogendheden trokken naar de gekoloniseerde gebieden van hun rijk, waarbij bekering van ‘heidene[n]’ tot het katholicisme en zielenzorg voor de Europese kolonisten het hoofdmotief vormde.<sup>3</sup> Aan de basis van het groeiende missiewerk in de negentiende eeuw, stonden de

---

<sup>1</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922.

<sup>2</sup> A.J.J.M. van den Eerenbeemt, *De Missie-Actie in Nederland (1600-1940)* (Nijmegen 1945) 67, 73, 85.

<sup>3</sup> J. Willemsen, ‘Van een Nederlandse missiekerk naar een Indonesische katholieke kerk: een beknopt overzicht van de belangrijkste feiten en gebeurtenissen’ in Marjet Derks, José Eijst & Joos van Vugt eds., *Tempo doelo, tempo sekarang: Het proces van indonesianisering in Nederlandse orden en congregaties* (Hilversum 2004), 28.

werkzaamheden die in het thuisland plaatsvonden om dit alles te ondersteunen, ofwel de missieactie. De missieactie bestond uit alle activiteiten die door katholieke organisaties of particulieren ondernomen werden, met als doel de opleiding en uitzending van missionarissen moreel en financieel te ondersteunen.<sup>4</sup> Een van deze activiteiten was het uitgeven van de Algemene Missiekalender door de Sint Claverbondstichting. Het algemene doel van de missieactie werd verder geoperationaliseerd door het uitgeven van missielectuur zoals maandelijkse missietijdschriften, maar ook door het verschaffen van materiële zaken zoals jaarlijkse missietentoonstellingen en missiebusjes.<sup>5</sup> De Algemene Missiekalender vormt binnen het kader van Nederlandse missieactie en haar propagandamiddelen echter een interessante casus. Nederlandse katholieken werden namelijk dagelijks blootgesteld aan deze vorm van missieactie. Waar missietijdschriften en missietentoonstellingen een enkele keer bekeken of bezocht werden, zorgden de Algemene Missiekalenders ervoor dat Nederlandse katholieken iedere dag weer geconfronteerd werden met de bekeringsactiviteiten van missionarissen en de verschillende volkeren die leefden in overzeese gebieden.

De missionerende ordes en congregaties die uit Nederland afkomstig waren, bevonden zich in vrijwel alle uithoeken van verschillende Europese wereldrijken.<sup>6</sup> De Algemene Missiekalender droeg dan ook – in tekst en beeld – de universaliteit van het katholicisme en haar bekeringsmissie uit. Van IJsland tot Australië: verspreid over de wereld waren Nederlandse missionarissen aan het werk om ‘heidense’ volkeren te bekeren, wat met trots werd getoond in de kalenders.<sup>7</sup> Dat de notie van een christelijk en katholiek wereldrijk werd verbeeld binnen de Algemene Missiekalender, is dan ook niet geheel onverwacht. De representatie van een Nederlands wereldrijk vormt daarentegen een interessant onderzoeksobject: hoewel de Nederlandse koloniën in de Cariben en de Indonesische archipel beide onder het gezag van de Nederlandse koloniale overheid stonden, hadden beide gebieden vrijwel niets met elkaar gemeen. Waar Groot-Brittannië een enigszins gemeenschappelijke cultuur ontwikkelde via de *Commonwealth*, leek er in het geval van Nederland vrijwel geen

---

<sup>4</sup> Van den Eerenbeemt, *De Missie-Actie*, 67, 73, 85; P.J. Rietbergen, ‘Aan de vooravond van 'Het Grootte Missie-Uur': Een onderzoek naar de Nederlandse missiebeweging gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw en de rol van “missietijdschriften” daarin’, *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* 70:1 (1990) 75-108, aldaar 87-95; J. Roes, *Het Grootte Missieuur, 1915-1940: Opzoek naar de missiemotivatie van Nederlandse katholieken* (Bilthoven 1974) 17.

<sup>5</sup> P. Dirkse, ‘Tentoonstellingen van zending en missie’ in Th. van den End & H.L.M. Defoer eds., *De heiden moest eraan geloven: Geschiedenis van zending, missie en ontwikkelingssamenwerking* (Utrecht 1983) 38; J.M. van den Kimmenade-Beekmans, *De Sint Claverbond en de missie-actie van de Jezuïeten in Nederland: 1920-1940* (Masterscriptie Geschiedenis, Katholieke Leergangen Tilburg, Bakel 1987) 38.

<sup>6</sup> Van den Eerenbeemt, *De Missie-Actie*, 17.

<sup>7</sup> J.T.W. Willemsen, *Nederlandse missionarissen en hun missiegebieden* (Nijmegen 2006) 104, 418.

gemeenschappelijke noemer te bestaan.<sup>8</sup> Aangezien de Algemene Missiekalender beide gebiedsdelen van het Nederlandse koloniale rijk representeerde, is het de moeite waard om uit te diepen in hoeverre binnen deze representatie werd ingespeeld op het idee van een Nederlands wereldrijk onder het Nederlandse katholieke publiek.

Evenals het idee van een natie, bestaat het idee van een wereldrijk uit verschillende factoren die ervoor zorgen dat zulk een politieke en culturele entiteit bestaat.<sup>9</sup> Door te kijken naar de Nederlandse *imperial home culture* kunnen dergelijke factoren bloot worden gelegd.<sup>10</sup> Het is daarom belangrijk om uit te diepen hoe de representatie van een Nederlands wereldrijk werd opgebouwd. In het geval van de Nederlandse koloniën als behorende tot een en dezelfde culturele sfeer, lijkt een egaal beeld vrijwel uitgesloten te zijn.<sup>11</sup> Hierdoor is het juist interessant om te kijken naar de verschillende breuklijnen die zich binnen de representatie van de koloniën voordeden, zowel tussen de afzonderlijke gebiedsdelen – Oost- en West-Indië – als binnen de koloniën zelf. Deze breuklijnen worden – binnen de traditie van de *New Imperial History* – door middel van historisch-demografische pijlers als religie, ras en gender zichtbaar gemaakt in dit onderzoek.

Wanneer er uit wordt gegaan van dergelijke breuklijnen in de representatie van de Nederlandse koloniën, vormen ‘inheemse’ kinderen een interessante casus. Het bekeren van ‘inheemse’ kinderen vormde een centraal punt binnen de christelijke en Westerse beschavingsmissie in de overzeese gebiedsdelen van de Europese wereldrijken.<sup>12</sup> Kinderen werden door de missie gezien als een belangrijk schakelpunt in het bekeringsproces van de oudere generaties binnen de ‘inheemse’ volkeren. Foto’s en tekstfragmenten over kinderen – zowel uit Oost- als West-Indië – zijn in het geval van de Algemene Missiekalenders dan ook rijkelijk aanwezig. Het kind werd lange tijd beschouwd als een universeel concept: alle ‘inheemse’ kinderen werden op dezelfde wijze gewaardeerd en gerepresenteerd door de Westerse kolonisator.<sup>13</sup> Het is in het geval van de representatie van de Nederlandse koloniën binnen de Algemene Missiekalenders daarom interessant om te kijken naar hoe ‘inheemse’

---

<sup>8</sup> G. Oostindie, *De parels en de kroon: Het koningshuis en de koloniën* (Amsterdam 2006) 46-47.

<sup>9</sup> F. Cooper & A.L. Stoler, ‘Between Metropole and Colony: Rethinking a Research Agenda’ in: Frederick Cooper & Ann Laura Stoler eds., *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois World* (Berkeley 1997) 22.

<sup>10</sup> C. Hall, *Civilising Subjects: Metropole and Colony in the English Imagination, 1830-1867* (Cambridge 2002) 8-12.

<sup>11</sup> Oostindie, *De parels en de kroon*, 46.

<sup>12</sup> R. Swartz, *Education and Empire: Children, Race and Humanitarianism in the British Settler Colonies, 1833-1880* (Cham 2019) 1; K. Vallgård, ‘Adam’s escape. Children and the discordant nature of colonial conversions’, *Childhood* 18:3 (2011) 298-315, aldaar 299.

<sup>13</sup> K. Vallgård, *Imperial Childhoods and Christian Mission. Education and Emotions in South India and Denmark* (Londen 2015) 2.

kinderen binnen de kalenders neergezet werden, en hoe processen van *othering* hier een rol in speelden. Doordat de Nederlandse koloniën zowel cultureel als geografisch sterk gedistantieerd waren van elkaar, lijkt een dichotomie tussen Oost- en West-Indië binnen de representatie van het ‘inheemse’ kind meer vanzelfsprekend dan een universele notie omtrent de ‘inheemse’ kinderen.

De Algemene Missiekalenders bieden niet louter inzicht in verschillen en overeenkomsten tussen Oost- en West-Indië, maar ook binnen de aparte gebiedsdelen van het Nederlandse wereldrijk zelf. Met name Oost-Indië nam binnen de Algemene Missiekalenders een prominente positie in, mede door haar omvang en politieke en economische relevantie voor de Nederlandse overheid.<sup>14</sup> Het beeld van ‘onze Oost’ dat hierbij vaak gecreëerd werd, was dat van een koloniaal project dat cultureel gezien egaal en coherent was. Nederlands Oost-Indië bestond in werkelijkheid echter uit talloze eilanden, ieder met een eigen bevolking, taal en cultuur.<sup>15</sup> Aan de hand van historisch-demografische pijlers als religie, ras en gender kunnen deze verschillende lagen van de representatie van Oost-Indië binnen de Algemene Missiekalender blootgelegd worden.

Hoewel het spectrum van propagandamiddelen binnen de Nederlandse missieactie zeer uitgebreid was, staat in dit onderzoek de Algemene Missiekalender centraal vanwege de unieke functie die deze kalender vervulde onder het Nederlandse katholieke publiek. De periode tussen 1920 en 1950 vormt de tijdsspanne van dit onderzoek, beginnende bij de oprichting van de Missiescheurkalender in 1920. Aangezien de analyse van de kalenders uitsluitend gericht is op de Nederlandse koloniën, vormen de dekolonisatie en onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 het eindpunt. Door de Algemene Missiekalender in te passen binnen het kader van de *New Imperial History*, poogt dit onderzoek meer licht te schijnen op de onderlinge verbintenissen tussen religieuze en koloniale discoursen, de representatie van een *empire* binnen de metropool en de weerslag hiervan binnen de eigen Nederlandse cultuur. De centrale vraag die hieruit voortkomt, luidt als volgt:

Hoe werden de Nederlandse koloniën gerepresenteerd in de jaarlijkse Algemene Missiekalender tussen 1920 en 1950?

---

<sup>14</sup> Oostindie, *De parels en de kroon*, 10.

<sup>15</sup> I. Brown, *The Territories of Indonesia* (Londen 2009) 3-4.

Aangezien dit onderzoek zich specifiek richt op de representatie van een Nederlands *empire* worden overige missiegebieden van Nederlandse ordes en congregaties buiten de Nederlandse koloniën niet meegenomen. De Nederlandse koloniën worden in dit onderzoek onderverdeeld in West-Indië (bestaande uit Suriname en de Benedenwindse eilanden) en Oost-Indië (bestaande uit Nederlands-Indië en Nederlands Nieuw-Guinea).

## Status Quaestionis

Binnen de postkoloniale geschiedschrijving heeft zich sinds de jaren negentig van de twintigste eeuw een nieuwe tak van historiografie ontwikkeld: de *New Imperial History*. Deze historiografische richting focust zich niet langer op de harde, politieke geschiedenis omtrent de voormalig Europese wereldrijken, maar belicht de geschiedenis juist vanuit een culturele kant.<sup>16</sup> Een grote focus in de historiografie van de *New Imperial History* ligt op het debat omtrent de impact van de koloniën op hun Europese metropool.<sup>17</sup> In dit debat wordt recentelijk meer nadruk gelegd op onderzoek waarbinnen koloniën en metropool binnen eenzelfde analytisch kader worden onderzocht. Het eenzijdige, nationale perspectief wordt hierdoor vervangen door het overkoepelende kader van een *empire*.<sup>18</sup> De onderlinge relaties tussen koloniën – ofwel de *webs of empire* – nemen hier tevens een belangrijke rol in.<sup>19</sup> Dit onderzoek naar de Algemene Missiekalender plaatst zich binnen de *New Imperial History* en het debat omtrent de impact van de koloniën op de metropool, in dit geval Nederland.

De *imperial home culture* speelt een centrale rol in onderzoek naar de impact van de koloniën op hun metropool. Catherine Hall en Sonya Rose stellen dat door middel van representatie het wereldrijk werd opgenomen en verwerkt in de eigen thuiscultuur van de Europese metropool. Zo kwam het idee van een *empire* en het behoren hiertoe terug in alledaagse rituelen en gebruiken. Dit resulteerde in zowel de aan- als afwezigheid van het wereldrijk in het bewustzijn van de Europese bevolking.<sup>20</sup> Via verscheidene informatiestromen – zoals de pers of cinematografie – werden koloniale narratieven gevormd en verspreid onder de bevolking in de metropool.<sup>21</sup> De Algemene Missiekalender vormt binnen het creëren en vormen van de Nederlandse *imperial home culture* een unieke casus, doordat het een gebruiksvoorwerp was – in tekst en beeld – dat dagelijks het Nederlandse katholieke publiek in contact bracht met hun eigen *empire*, in de intieme sfeer van de eigen huiskamer of keuken.

In het onderzoekskader van *imperial home culture* is ook onderzoek gedaan naar processen van *othering*, een concept dat uiteengezet is door literatuurwetenschapper Edward

---

<sup>16</sup> S. Howe, 'Introduction' in: Stephen Howe ed., *The New Imperial Histories Reader* (Londen 2010) 1-2, 7-8.

<sup>17</sup> Howe, 'Introduction', 10-11; R. Raben, 'A New Dutch Imperial History? Perambulations in a Prospective Field', *BMGN Low Countries Historical Review* 128:1 (2013) 5-30, aldaar 5-7.

<sup>18</sup> Cooper & Stoler, 'Between Metropole and Colony', 1-12.

<sup>19</sup> T. Ballantyne, *Webs of empire: locating New Zealand's colonial past* (Vancouver 2014) 16-26.

<sup>20</sup> C. Hall & S.O. Rose, 'Introduction: being at home with the empire' in Catherine Hall & Sonya Rose eds., *At Home with the Empire: Metropolitan Culture and the Imperial World* (Cambridge 2011) 2-5.

<sup>21</sup> O. Georg, 'The French Provinces and "Greater France"' in: Tony Chafer & Amanda Sackur, *Promoting the Colonial Idea: Propaganda and Visions of Empire in France* (Hampshire-New York 2002) 82-98.



Saïd. De Britse historicus Martin Evans onderzocht dergelijke processen binnen het Franse koloniale discours naar aanleiding van de Koloniale Wereldtentoonstelling in Parijs. Wat opvalt is dat er allerlei breuklijnen gevormd werden over wat wel en wat niet tot het Franse *empire* gerekend kon worden. De Franse identiteit werd namelijk als onverenigbaar gezien met die van de islam, een religie die fundamenteel was voor een groot deel van het Franse rijk.<sup>22</sup> Aansluitend vonden er ook processen van *nation-building* en *empire-building* plaats in het Franse koloniale discours, concepten die geïntroduceerd zijn door antropoloog Benedict Anderson. De Amerikaanse historicus Gary Wilder stelt dat in het publieke debat over *Greater France* een sterke sturing aanwezig was van de Franse overheid, met als doel een bepaald gevoel van toebehoren te creëren onder haar burgers. Ook binnen dit publieke discours vonden processen van in- en uitsluiting plaats, waarin de breuklijnen tussen de koloniale ‘Ander’ en het Europese ‘eigene’ steeds opnieuw getrokken en verlegd werden. De grens tussen wat ‘eigen’ en ‘anders’ is, bleef binnen koloniale discoursen en narratieven ambigu, zowel binnen de kolonies als de metropool zelf.<sup>23</sup>

Binnen de traditie van de *New Imperial History* is ook reeds onderzoek gedaan naar de representatie van de koloniën binnen Nederland. Met name Martin Bossenbroek, Vincent Kuitenbrouwer en Marieke Bloembergen hebben bijdrages geleverd aan onderzoek naar de Nederlandse *imperial home culture* en de representatie van de Nederlandse koloniën hierbinnen.<sup>24</sup> Historicus Remco Raben stelt echter dat er binnen de *New Imperial History* meer aandacht moet komen voor de invloed van religieuze gemeenschappen – zoals de missie – in het verspreiden van een koloniaal bewustzijn binnen Nederland. Een recent proefschrift van Matthijs Kuipers geeft gehoor aan de oproep van Raben. Kuipers plaatst het jaarlijkse ‘Zendingsfeest’ binnen het kader van de Nederlandse *imperial home culture*. Het ‘Zendingsfeest’ had volgens hem het resultaat een *empire-wide imagined community* gecreëerd te hebben.<sup>25</sup>

De rol van religieuze organisaties in het vormen en verspreiden van de *imperial home culture* is in het geval van Groot-Brittannië al uitvoerig onderzocht door Susan Thorne. De

---

<sup>22</sup> M. Evans, *Empire and Culture: The French Experience, 1830-1940* (New York 2004) 2-14.

<sup>23</sup> G. Wilder, *The French Imperial Nation-State: Negritude & Colonial Humanism between the Two World Wars* (Chicago 2005) 26-39.

<sup>24</sup> M. Bloembergen, *De koloniale vertoning: Nederland en Indië op de wereldtentoonstellingen (1880-1931)* (Amsterdam 2002) 11-31; M. Bossenbroek, *Holland op zijn breedst: Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996) 9-20; V. Kuitenbrouwer, ‘Songs of an Imperial Underdog: Imperialism and Popular Culture in the Netherlands, 1870-1960’ in John M. MacKenzie & Giuseppe Finaldi eds., *European Empires and the People: Popular responses to imperialism in France, Britain, the Netherlands, Belgium, Germany and Italy* (Manchester 2011) 98-109.

<sup>25</sup> M. Kuipers, *Fragmented Empire: Populair Imperialism in the Netherlands around the Turn of the Twentieth Century* (Proefschrift, European University Institute, Fiesole 2018) 202, 206-217, 234-235.

historica zet uiteen hoe doorsnee Britten de kennis die zij vergaarden over de Britse koloniën via de *London Missionary Society* gebruikten om een voorstelling te creëren van het Britse rijk.<sup>26</sup> Hiermee legt de historica een fundamentele connectie tussen *imperial home culture*, de representatie van de Britse koloniën en de activiteiten van zendingsverenigingen. Ook Jane Lydon en Anna Johnston belichten de rol van zendingsactiviteiten in het vormen van een Britse *imperial home culture*. Beide historici richten zich daarin vooral op de verbintenis tussen de inwoners van de metropool en het imperiale project. Een dergelijke verbintenis werd gestimuleerd door de informatie die religieuze organisaties verschaften over de koloniën in hun periodieken, maar ook in andere vormen van zendingsactie zoals toverlantaarnvoorstellingen. Op deze manier werd het Britse publiek van informatie voorzien waarmee het zichzelf in kon kaderen binnen het koloniale project van Groot-Brittannië.<sup>27</sup>

De lokale cultuur van georganiseerde religie waarin zendelingen het koloniale discours aan de man brachten, dienen als basis voor de Angelsaksische onderzoeken. Hiermee worden onder andere vormen van religieuze actie mee bedoeld, zoals de periodieken van Britse denominaties en *missionary societies*. In dergelijke periodieken werden verhalen en foto's van Britse zendelingen aan het brede Britse publiek overgebracht.<sup>28</sup> Volgens historisch antropologe Elizabeth Edwards is de materialiteit van dit soort bronnen cruciaal in historisch onderzoek.<sup>29</sup> Periodieken en fotomateriaal – dus ook de Algemene Missiekalender – dienden als een soort actieve verlengstukken die doordrongen tot in de huiskamers van de burgers in de metropool. Informatie die verschaft werd door religieuzen moet daarom gelezen worden in relatie tot de essentiële lokale en alledaagse sociale en institutionele contexten waarin zij verspreid en geconsumeerd werd.<sup>30</sup> Niet alleen de koloniale discourses binnen de Algemene Missiekalender, maar ook de materialiteit van de kalender zelf komen daarom in dit onderzoek naar voren.

Het koloniale discours binnen de metropool verschilt volgens historica Esme Cleall per geografische en temporele context. De verschillende zienswijzen op het koloniale project geven volgens haar toegang tot verschillende invullingen van het Britse *empire*. Centraal in

---

<sup>26</sup> S. Thorne, *Congregational Missions and the Making of an Imperial Culture in Nineteenth-Century England* (Stanford 1999) 4-7.

<sup>27</sup> J. Lydon, 'Charity begins at home? Philanthropy, compassion, and magic lantern slide performances in Australasia, 1891-1892', *Early Popular Visual Culture* 15:4 (2017) 479-499; A. Johnston, 'British Missionary Publishing, Missionary Celebrity, and Empire', *Nineteenth-Century Prose* 32:2 (2005) 20-43.

<sup>28</sup> S. Thorne, *Congregational Missions and the Making of an Imperial Culture in Nineteenth-Century England* (Stanford 1999) 6.

<sup>29</sup> E. Edwards, 'Photography and the Material Performance of the Past', *History and Theory* 48:4 (2009) 130-150, aldaar 137-139.

<sup>30</sup> Thorne, *Congregational Missions*, 1-22.

het onderzoek van Cleall staat het proces van *othering* en de rol van klasse, gender en voornamelijk ras hierin. Dergelijke historisch-demografische pijlers werden continu op een andere wijze ingevuld om een duidelijk onderscheid aan te duiden tussen het eigene en de ‘Ander’. Ook deze pijlers verschillen per geografische en temporele context, hetgeen het interessant maakt om binnen dit onderzoek de Nederlandse koloniën tegen elkaar af te zetten.<sup>31</sup>

In het proces van *othering* binnen de representatie van koloniën werden volgens historica Karen Vallgård voornamelijk kinderen gebruikt als middel om het verschil tussen het eigene en de ‘Ander’ te onderbouwen.<sup>32</sup> Historica Rebecca Swartz stelt daarbij dat kinderen in het geval van de Britse kolonisator en zendeling gezien werden als de bevolkingsgroep die het makkelijkst te beschaven was.<sup>33</sup> ‘Inheemse’ kinderen werden gevormd tot vrome christenen waardoor zij als model gingen dienen voor de beschavingsmissie in de ‘onbeschaafde’ koloniën. Het ‘wegnemen’ van ‘heidense’ elementen was voor de zendingen daarom cruciaal. Vallgård stelt dat het ‘onthedenen’ door Deense zendingen in het geval van Indiase kinderen voornamelijk werd bewerkstelligd door het veranderen van hun uiterlijke vertoning. Zo werden deze kinderen in scholen en tehuizen gekleed in dezelfde soort kleding om de sociale, morele en religieuze positie van deze kinderen te verhogen naar Europese standaarden.<sup>34</sup> Waar Indiase kinderen vóór 1890 door zendingen werden gerepresenteerd als achterstallig en onwetend, werden zij vanaf het begin van de twintigste eeuw afgeschilderd als netjes, goed gemanierd en aardig, ofwel ‘beschaafd’.<sup>35</sup> Vallgård stelt daarentegen dat hoewel ‘inheemse’ kinderen werden gezien en gebruikt als voorvechters van de christelijke beschavingsmissie, nog steeds diepgewortelde verschillen tussen ‘inheemse’ en Europese kinderen werden aangeduid door missionarissen. Deze verschillen waren veelal gestoeld op een raciale basis, waarbij zulke aangeboren en permanente verschillen niet overkomen konden worden door middel van kleding.<sup>36</sup> Door een dergelijke categorisatie van kinderen werden binnen het missionair discours steeds de

---

<sup>31</sup> E. Cleall, *Missionary Discourses of Difference: Negotiating Otherness in the British Empire, c. 1840-1900* (New York 2012) 9-11.

<sup>32</sup> Vallgård, *Imperial Childhoods*, 2-10.

<sup>33</sup> R. Swartz, *Education and Empire: Children, Race and Humanitarianism in the British Settler Colonies, 1833–1880* (Cham 2019) 11.

<sup>34</sup> K. Vallgård, ‘Adam’s escape. Children and the discordant nature of colonial conversions’, *Childhood* 18:3 (2011) 298-315, aldaar 298-308.

<sup>35</sup> K. Vallgård, ‘Tying children to God with love. Danish mission, childhood, and emotions in colonial South India’, *Journal of Religious History* 39:4 (2015) 595-613, aldaar 598.

<sup>36</sup> Vallgård, ‘Adam’s escape’, 310.

fundamenteel asymmetrische grenzen verlegd tussen wat ‘beschaafd’ en ‘onbeschaafd’, maar ook wat ‘inheems’ en ‘Europees’ was.<sup>37</sup>

### Vraagstelling

Dit onderzoek plaatst zich binnen de *New Imperial History* door een brug te slaan tussen de Europese metropool en haar koloniën. Het binaire onderscheid tussen Nederland en haar koloniën wordt binnen deze scriptie achterwegen gelaten. Juist de onderlinge verbintenis staat daarom aan de voorgrond in de analyse van de Algemene Missiekalender. Daarnaast sluit dit onderzoek aan bij de *New Imperial History* door het concept van *empire* niet los te zien van de thuiscultuur in de Europese metropool. Bewust of onbewust, de Europese bevolking werd continue blootgesteld aan informatie – zowel in tekst als beeld – uit en over het wereldrijk waartoe zij behoorden.<sup>38</sup> Dit onderzoek probeert aan de hand van de Algemene Missiekalender de plaats van het Nederlandse *empire* binnen de eigen thuiscultuur in kaart te brengen en te verklaren.

Door een verband te leggen tussen koloniale- en religiegeschiedenis, wil dit onderzoek gehoor geven aan de oproep van Raben om aandacht te schenken aan religieuze gemeenschappen in het vormen en verspreiden van een koloniaal bewustzijn in Nederland. De Algemene Missiekalender vormt hierin een uniek onderzoeksobject. Door zijn vorm als dagkalender en zijn gevarieerde inhoud werden Nederlandse katholieken dagelijks in aanraking gebracht met de Nederlandse koloniën binnen de intimiteit van hun eigen huis. Deze alledaagse doch belangrijke functie dient daarom in gedachten gehouden te worden. Hoewel eerder onderzoek naar religieuze gemeenschappen binnen de Nederlandse *imperial home culture* recentelijk door Kuipers al geleverd is, is de Algemene Missiekalender middels het analysekader van de *New Imperial History* nog niet onderzocht.

De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal staat, luidt als volgt: Hoe werden de Nederlandse koloniën gerepresenteerd in de jaarlijkse Algemene Missiekalender tussen 1920 en 1950? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, wordt er allereerst gekeken naar de context en materialiteit van de Algemene Missiekalender, en haar plaats binnen de bredere Nederlandse missieactie. Hierdoor worden de rol en impact van de kalender binnen de vorming van de Nederlandse *imperial home culture* geconcretiseerd. Ten tweede wordt de onderlinge verhouding tussen West- en Oost-Indië onderzocht binnen de representatie van de

---

<sup>37</sup> Vallgård, *Imperial Childhoods*, 8-9.

<sup>38</sup> Cooper & Stoler, ‘Between Metropole and Colony’, 2-5.

Nederlandse koloniën. Middels deze weg worden breuklijnen binnen het idee van een Nederlands *empire* zichtbaar gemaakt. Omdat *othering* door religieuzen binnen de representatie van koloniën vooral via de beeldvorming van kinderen liep, worden kinderen dan ook aan de basis gesteld van deze analyse. De representatie van ‘inheemse’ kinderen binnen de Algemene Missiekalender kan hierdoor iets vertellen over hoe de missie het eigene afzette tegen de ‘Ander’ en hoe dit verschilde per geografische en temporele context. Tot slot wordt er in dit onderzoek gekeken naar de representatie van Nederlands Oost-Indië op basis van ras, gender en religie. Door te kijken naar Oost-Indië binnen het koloniaal discours worden naast de breuklijnen tussen de koloniën onderling, ook de breuklijnen in de beeldvorming van één kolonie blootgelegd.

## Bronnen en methoden

Voor dit onderzoek worden de Algemene Missiekalenders uit de periode tussen 1920 en 1950 gebruikt als bron. Wat betreft de selectie van de kalenders, is er gekozen voor een steekproef. Per decennium zijn twee kalenders uitgelicht, één aan het begin van het decennium (het tweede jaar), één aan het eind (het zevende jaar). Voor dit onderzoek zijn daardoor de kalenders uit de volgende jaren geanalyseerd: 1922, 1927, 1932, 1937, 1942 en 1947. Aangezien de kalenders jaarlijks meer dan vijfhonderd pagina's omvatten, is het niet mogelijk alle kalenders te analyseren binnen het tijdsbestek van deze scriptie. De steekproef en de verspreiding van de kalenders in tijd dienen daarom als een uitkomst om dit onderzoek behapbaar te maken.

Om een inhoudelijke analyse van de Algemene Missiekalender uit te kunnen voeren, is het belangrijk de kalender eerst in de bredere context van de Nederlandse missieactie te plaatsen, alsook binnen de context van de stichting die de productie en uitgave van de kalender regelde: De Sint Claverbondstichting. De kalenders zelf en archiefstukken omtrent de oprichting en invulling van de kalender worden daarom geplaatst binnen een kader van secundaire literatuur over de Nederlandse missieactie in de periode tussen 1920 en 1950. Dit wordt behandeld in het eerste hoofdstuk van deze scriptie.

Na het behandelen van de context wordt in het tweede en derde hoofdstuk een kwalitatieve analyse van de Algemene Missiekalenders gepresenteert. In beide hoofdstukken staan processen van *othering* centraal die aan de hand van twee casussen uiteengezet worden. Allereerst worden in het tweede hoofdstuk de Nederlandse koloniën binnen hetzelfde analysekader onderzocht. Door de representatie van de koloniën binnen hetzelfde kader te onderzoeken, kunnen de geografische en cultureel gedistantieerde gebieden ingepast worden binnen de Nederlandse *imperial home culture*. De representatie van de Nederlandse koloniën hierbinnen wordt onderzocht aan de hand van de beeldvorming van 'inheemse' kinderen in de Algemene Missiekalender. Kinderen werden, zoals bijvoorbeeld Vallgård al concludeerde, gebruikt om verschillen tussen het eigene en de 'Ander' aan te duiden en te concretiseren. De vergelijking tussen Nederlands Oost- en West-Indië dient in dit geval om de breuklijnen binnen de representatie van een Nederlands wereldrijk te belichten, afhankelijk van temporele en geografische context. In de vergelijking wordt met name aandacht besteed aan de historisch-demografische pijlers van ras, gender en religie.

In het derde hoofdstuk staat Nederlands Oost-Indië centraal als casus. Aangezien breuklijnen binnen het idee van een Nederlands wereldrijk niet alleen liepen tussen metropool

en kolonie, of koloniën onderling, richt dit hoofdstuk zich op de breuklijnen binnen één kolonie. Vanwege de prominente en centrale positie van Nederlands Oost-Indië binnen het idee van een Nederlands wereldrijk, maar ook in de Algemene Missiekalender, is ervoor gekozen om juist deze kolonie uit te lichten. Het egale beeld van Nederlands Oost-Indië wordt hiermee weerlegd door te kijken naar breuklijnen binnen de representatie van de afzonderlijke gebiedsdelen van de kolonie. Ook hier staat het proces van *ohtering* weer centraal langs de lijnen van ras, gender en religie.

In het onderzoek naar de Algemene Missiekalender dienen enkele zaken in het achterhoofd gehouden te worden. Het fotomateriaal – en in zekere zin ook de tekstfragmenten – van de Algemene Missiekalender bevatten een bepaalde gelaagdheid, die door middel van het analytisch kader van historicus Paul Jenkins uiteengezet kan worden. Allereerst waren de foto's van de Algemene Missiekalender onderdeel van een breder christelijk project, namelijk de Nederlandse missieactie. Foto's werden ingezet om zowel financiële als morele steun op te wekken voor het missiewezen, maar ook om de missieactiviteiten in overzeese gebieden te verantwoorden.<sup>39</sup> Doordat dergelijke foto's opgenomen werden in de Algemene Missiekalender, werden ideeën van een Nederlandse, katholieke beschavingsmissie gepromoot en verspreid binnen de intieme sfeer van het katholieke huishouden.<sup>40</sup>

Ten tweede brengen de foto's verscheidene koloniale structuren aan het licht waar de missie klaarblijkelijk een onderdeel van was.<sup>41</sup> Hoewel het zielenheil en de bekering van 'heidense' volkeren voorop stond, waren missionarissen wel degelijk *agents of empire*.<sup>42</sup> Juist door middel van de koloniale structuren die de Nederlandse koloniale overheid verschaftte in overzeese gebieden, kon de missie haar werkzaamheden uitvoeren. Een dergelijke afhankelijkheid blijkt ook uit de Algemene Missiekalender zelf, waarin het – al dan niet met spanning beladen – samenspel tussen missie en overheid regelmatig werd benadrukt.<sup>43</sup>

---

<sup>39</sup> P. Jenkins, 'On using historical missionary photographs in modern discussion', *Le Fait Missionnaire* 10:1 (2001) 71-89; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947.

<sup>40</sup> M. Groten, 'Difference Between the Self and the Heathen. European Imperial Culture in Dutch Missionary Exhibitions, 1909–1957', *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 47:3 (2019) 490-513, aldaar 491-492.

<sup>41</sup> P. Jenkins, 'On using historical missionary photographs in modern discussion', *Le Fait Missionnaire* 10:1 (2001) 71-89.

<sup>42</sup> Cooper & Stoler, 'Between Metropole and Colony', 6.

<sup>43</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922.

Ten derde bieden de foto's inzicht in en informatie over de ontmoetingen tussen christenen en 'heidenen' in de missiegebieden en welke interetnische en interculturele verhoudingen hieraan ten grondslag lagen. Dergelijke foto's kunnen zo de Europese of christelijke suprematie relativeren en tegelijkertijd aandacht vestigen op verknooptheid van soms tegenstrijdige belangen en sentimenten. De historische realiteit is hierdoor veel complexer dan werd aangetoond binnen het kader van de Algemene Missiekalender.<sup>44</sup>

---

<sup>44</sup> P. Jenkins, 'On using historical missionary photographs in modern discussion', *Le Fait Missionnaire* 10:1 (2001) 71-89.



## Hoofdstuk 1: Missieactie en de Algemene Missiekalender

Tussen 1915 en 1930 vond er een enorme impuls plaats binnen de Nederlandse missieactie. Deze bloeiperiode staat ook wel bekend als het ‘Groote Missiejaar’. Met name in de jaren twintig ontstond er een stroom aan missionaire literatuur in de vorm van propagandabrochures, tijdschriften, handleidingen en missieverhalen die de ronde deden onder de katholieke bevolking van Nederland.<sup>45</sup> De oprichting en groei van de Algemene Missiekalender als vorm van missieactie binnen het ‘Groote Missiejaar’ staat in dit hoofdstuk centraal. Door middel van foto’s en verhalen richtte de Algemene Missiekalender zich namelijk op het ‘verbreiden en versterken van meer kennis en liefde voor de missie en missieactie’.<sup>46</sup> In dit hoofdstuk wordt allereerst de achterliggende stichting van de Algemene Missiekalender – de Sint Claverbondstichting – afgezet tegen de bredere achtergrond van de Nederlandse missieactie. Daarnaast wordt de oprichting, vormgeving, groei en verspreiding van de Algemene Missiekalender zelf verklaard binnen het kader van het ‘Groote Missiejaar’. Deze inkadering van de Algemene Missiekalender in zijn algehele context is relevant voor het beantwoorden van de hoofdvraag, aangezien het de plaats binnen en impact op de Nederlandse *imperial home culture* aantoont.

### Sint Claverbondstichting

Op 19 maart 1889 werd de Sint Claverbondstichting opgericht: een organisatie die de verschillende Mariacongregaties van de Jezuïeten verenigde binnen de Nederlandse provincie van de Jezuïetenorde, onder leiding van het bestuur in Den Haag.<sup>47</sup> Het doel van de stichting was hoofdzakelijk het verwerven van geld voor de missie in Nederlands Oost-Indië. Het verwerven van fondsen, maar ook het verstrekken van informatie over de missie in Oost-Indië, werd onder andere bewerkstelligd door het uitgeven van een eigen periodiek – *Sint Claverbond* – en het plaatsen van zogenoemde ‘Java-busjes’.<sup>48</sup> Het bestuur van de stichting werd gevormd door vier leden, die allen benoemd werden door de provinciaal. De directeur van de stichting was daarbij verplicht verantwoording af te leggen aan de provinciaal over

---

<sup>45</sup> Roes, *Het Groote Missiejaar*, 19-30, 45.

<sup>46</sup> KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932.

<sup>47</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 32, Algeheel rapport over de Sint Claverbondstichting; Van den Kimmenade-Beekmans, *De Sint Claverbond*, 12.

<sup>48</sup> Repertorium van Nederlandse zendings- en missie-archieven 1800-1960, <http://resources.huygens.knaw.nl/> (geraadpleegd op 17 april); Van den Kimmenade-Beekmans, *De Sint Claverbond*, 13, 38.

ontwikkelingen binnen de stichting, en diende informatie te verschaffen aan het bestuur van de Jezuïetenorde in Den Haag over de verschillende afdelingen van de stichting.<sup>49</sup>

De oprichting van de Sint Claverbondstichting vond plaats in een periode waarin de gecentraliseerde organisatiestructuur omtrent de missieactie in Nederland grotendeels aan het afbrokkelen was. De drie pauselijke missiegenootschappen - het Genootschap van de Voortplanting des Geloofs (1822), het Genootschap der Heilige Kindsheid (1843) en Sint Petrus Liefdewerk (1889) – stonden daarom grotendeels hun koloniale missieactiviteiten af aan de nieuw gevestigde ordes en congregaties uit het buitenland. Hieronder viel ook de missieactie binnen Nederland.<sup>50</sup> Door deze ontwikkelingen werd het verwerven van fondsen en morele steun steeds meer op een particuliere basis ingevuld, in plaats van door gecentraliseerde organen binnen de katholieke kerk zelf.<sup>51</sup>

De oprichting van de Sint Claverbondstichting kan verklaard worden als een poging om een meer structurele en gecentraliseerde vorm van missieactie te bewerkstelligen binnen Nederland. Typerend echter voor de stichting, is dat het één van de eerste katholieke organisaties was die zich inzette voor de missie in de eigen Nederlandse koloniën, namelijk Nederlands Oost-Indië. Ondanks het feit dat de katholieke kerk en de missie beide internationaal georiënteerde instellingen waren, leek er dus een katholiek verlangen te zijn in Nederland om meer nadruk te leggen op de missie in de eigen koloniën, in plaats van missiegebieden die buiten het Nederlandse rijk vielen.<sup>52</sup> In tegenstelling tot het transnationale karakter van veel ordes en congregaties, leek de Sint Claverbondstichting juist gehoor te geven aan de imperialistische tendensen die Europa aan het einde van de negentiende eeuw kleurden.<sup>53</sup>

Daarnaast stond het sentiment van de Sint Claverbondstichting op één lijn met de schulddelging van de katholieken als onderdeel van de Nederlandse volksgemeenschap. In het doel van de werkzaamheden van de stichting werd de katholieke bekeringsmissie dan ook gekoppeld aan het idee van een nationale plicht. Op deze manier werd door de Sint Claverbondstichting niet alleen het bekeringsproces in de koloniën gelegitimeerd, maar juist ook de koloniale overheersing van Nederland in deze gebieden. Missionaire en koloniale objectieven waren in het geval van de stichting dus sterk met elkaar verweven.

---

<sup>49</sup> Van den Kimmenade-Beekmans, *De Sint Claverbond*, 13.

<sup>50</sup> Van den Eerenbeemt, *De Missie-Actie*, 89.

<sup>51</sup> Roes, *Het Groote Missieuur*, 18.

<sup>52</sup> Van den Eerenbeemt, *De Missie-Actie*, 85.

<sup>53</sup> Roes, *Het Groote Missieuur*, 89.

## De Algemene Missiekalender

In 1920 werd de Missiescheurkalender opgericht, de voorloper van de Algemene Missiekalender. Dit werd gedaan op initiatief van pater Frans Klene, algemeen directeur van de Sint Claverbondstichting van 1919 tot 1922.<sup>54</sup> In deze tijd gaven veel ordes en congregaties zelf al kalenders uit voor een lage prijs.<sup>55</sup> De Missiescheurkalender was echter een initiatief van de Sint Claverbondstichting om vanuit een gecentraliseerd punt het uitgeven van de kalenders te regelen.<sup>56</sup> De oprichting van de kalender sluit daarom aan bij het sentiment van de stichting zelf, namelijk het willen structureren van de missieactie in Nederland vanuit een meer gecentraliseerde organisatie.<sup>57</sup> Het doel van de kalender was simpel: het voortdurend vestigen van de aandacht van katholieke huisgezinnen op het wereldwijde missiewerk van de katholieke kerk.<sup>58</sup> Op deze manier werd het katholieke publiek niet alleen in aanraking gebracht met het internationale missiewerk binnen de intieme sfeer van de eigen huiskamer, maar ook met het koloniale discours over het Nederlandse *empire*.

Hoewel de Sint Claverbondstichting een organisatie was van de Nederlandse Jezuïetenorde, werkten ook andere ordes en congregaties mee aan het leveren van materiaal voor de kalenders en ook aan de verkoop van de kalenders.<sup>59</sup> Door de groei van het aantal missionerende ordes en congregaties dat zich bezighield met het vullen en verspreiden van de kalender, werd de naam van de Missiescheurkalender in 1925 veranderd naar de Algemene Missiekalender.<sup>60</sup> In 1938 werkten maar liefst 69 verschillende ordes en congregaties mee aan het vullen en verspreiden van de kalenders.<sup>61</sup> De exponentiële toename van het aantal ordes en congregaties kan verklaard worden binnen het kader van het 'Groote Missieuur'. Van 1915 tot het midden van de jaren twintig vond er een overgang plaats van een particularistische naar een algemene missieactie. De medewerking van ordes en congregaties buiten de Jezuïetenorde kan daarom gezien worden als een poging van losse organisaties om aansluiting

---

<sup>54</sup> G. Vriens, *Honderd jaar Jezuïetenmissie in Indonesië* (Yogyakarta 1972) 979, 993.

<sup>55</sup> Roes, *Het Groote Missieuur*, 48.

<sup>56</sup> Van den Kimmenade-Beekmans, *De Sint Claverbond*, 48.

<sup>57</sup> *Ibidem*, 9-10.

<sup>58</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 32, Algeheel rapport over de Sint Claverbondstichting.

<sup>59</sup> Andere ordes die materiaal voor de Algemene Missiekalender leverden naast de Jezuïeten waren onder andere de Dominicanen, Franciscanen, Kruisheren, Norbertijnen, Redemptoristen, Ursulinen en Franciscanessen. Daarnaast werkten er nog verscheidene congregaties mee aan het leveren van materiaal, waaronder de Zusters van Liefde uit Tilburg en de Congregaties van den Heiligen Geest uit Weert.

<sup>60</sup> Vriens, *Honderd jaar Jezuïetenmissie*, 994.

<sup>61</sup> Van den Kimmenade-Beekmans, *De Sint Claverbond*, 47-48.

te zoeken bij een dergelijke gecentraliseerde organisatie zoals de Sint Claverbond. Op deze manier kon een groter katholiek publiek bereikt worden.<sup>62</sup>

Ondanks het grote aantal verschillende ordes en congregaties dat meewerkte aan de Algemene Missiekalender, bleven de productie- en uitgeverrechten nog tot 1958 in de handen van de Sint Claverbondstichting zelf. Dit betekent dat de andere missionerende ordes en congregaties geen inspraak hadden in de vormgeving en uitgave van de kalenders. Zo bepaalde alleen de stichting welke ingezonden stukken werden geplaatst, hoe de opmaak van de kalender eruitzag en voor welke prijs de kalender verkocht werd.<sup>63</sup> De Algemene Missiekalender dient daarom gezien te worden als een product dat uitsluitend die visie van de Jezuïetenorde op een Nederlands *empire* verkondigde.

De eerste Algemene Missiekalenders bestonden uit grote kartonnen schilden, waaraan een klein rechthoekig blok werd bevestigd met blaadjes van krantenpapier die afgescheurd konden worden. Ieder blad was aan zowel de voor- als achterzijde bedrukt. De voorzijde bevatte foto's die door missionerende congregaties en orden in de missiegebieden genomen waren. Daarbij was iedere foto voorzien van een kort bijschrift ter verduidelijking. De achterzijde van het blad bevatte één of meerdere korte tekstfragmenten. Deze fragmenten konden aansluiten bij de foto op de voorzijde, maar bevatten vaak ook anekdotes, raadsels of prijsvragen die losstonden van het fotomateriaal. Verder bevatte de kalender informatie over kerkelijke feesten, novenen en verjaardagen van bisschoppen en heiligen.<sup>64</sup>

Het uiterlijk van de kalenders was na de eerste uitgave van de toenmalige Missiescheurkalender in 1920 voortdurend aan verandering onderhevig. De eerste uitgave bestond uit een eenvoudige dagkalender van 365 pagina's, waarna in 1921 voor een tweedaagse, geïllustreerde kalender werd gekozen. In 1938 werd overgegaan op een volledig geïllustreerde dagkalender van 384 pagina's. Als gevolg van de Duitse bezetting van Nederland en een stijging van de papierprijzen, werd de Algemene Missiekalender in 1943 omgevormd tot een weekkalender.<sup>65</sup> Ook de inhoud van de kalender veranderde in de

---

<sup>62</sup> Roes, *Het Groot Missieboek*, 19.

<sup>63</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 115, Rapport inzake de Sint Claverbond en de Algemene Missiekalender.

<sup>64</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947; Vriens, *Honderd jaar Jezuïetenmissie*, 993-994.

<sup>65</sup> Van den Kimmenade-Beekmans, *De Sint Claverbond*, 47; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 115, Rapport inzake de Sint Claverbond en de Algemene Missiekalender.

overgang naar een weekkalender: er werd meer aandacht besteed aan de achtergrond van missionerende ordes en congregaties, maar ook aan individuele broeders, zusters en priesters.<sup>66</sup> Het verschuiven van de inhoudelijke focus op de missionaris zelf is te verklaren vanuit het concept van ‘christelijk heroïsme’. De drang van Nederlandse katholieken naar romantische voorstellingen van het missiewerk zorgde ervoor dat er een veel persoonlijkere focus werd gelegd op de missionarissen zelf, in plaats van alleen op hun werkzaamheden.<sup>67</sup> Het idee van de missionaris als held vond dus ook haar weerslag binnen de Algemene Missiekalender.

Niet alleen het uiterlijk van de kalender veranderde voortdurend; ook de oplages van de kalender fluctueerden sterk in de eerste helft van de twintigste eeuw. Tussen 1920 en 1950 was de oplage van de kalender het grootst. In 1922, de bloeiperiode van de Nederlandse missieactie, bedroeg de jaarlijkse oplage van de kalender al 70.000 stuks. Het hoogtepunt van het aantal oplages werd daarna in 1927 bereikt met maar liefst 84.000 kalenders. In de jaren dertig nam het aantal oplages echter weer af, met een dieptepunt in 1937 van 51.000 kalenders. De stagnatie in het aantal oplages is te wijten aan de economische crisis waarin Nederland verkeerde als gevolg van de internationale beurskrach. Door het verlies aan arbeidskracht raakte de drukkerij van de kalenders in tijdgebrek. Daarnaast zorgde het kelderen van de koopkracht ervoor dat veel kalenders onverkocht bleven.<sup>68</sup> De vernieuwde uitgave van 1938 zorgde hierna weer voor een kleine stijging in het aantal oplages, waarbij 56.000 kalenders verkocht werden in datzelfde jaar.<sup>69</sup> De kalenders zelf waren verkrijgbaar bij boekhandels en plaatselijke zelateurs en zelatrices voor vijftig cent per stuk en aan het einde van de jaren twintig voor één gulden per stuk.<sup>70</sup> De relatief lage prijs en de rijke inhoud kunnen ook wel gezien worden als de grootste bouwstenen voor het aanvankelijke succes van de Algemene Missiekalender.

Het grote aantal oplages van de Algemene Missiekalender dat in de periode tussen 1920 en 1950 verkocht is, laat zien dat een aanzienlijk aantal katholieke huishoudens in aanraking kwam met het missiewerk dat erin beschreven en getoond werd. Katholieken werden op deze manier niet alleen geconfronteerd met de Nederlandse en katholieke beschavingsmissie, maar ook met discourses over ‘inheemse’ culturen en volkeren die binnen de grenzen van het Nederlandse *empire* leefden. Door zijn vorm als dagkalender kwamen

---

<sup>66</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947.

<sup>67</sup> Roes, *Het Grootte Missieuur*, 40-42.

<sup>68</sup> Van den Kimmenade Beekmans, *De Sint Claverbond*, 57-58.

<sup>69</sup> *Ibidem*, 48.

<sup>70</sup> *Ibidem*, 47.

deze katholieken dagelijks in aanraking met dergelijke koloniale discoursen, waardoor gesteld kan worden dat de Algemene Missiekalender een fundamentele factor is geweest in het creëren en verspreiden van een Nederlandse *imperial home culture*.

## Hoofdstuk 2: De representatie van het ‘inheemse’ kind

Dit hoofdstuk richt zich op de representatie van ‘inheemse’ kinderen uit de Nederlandse koloniën in de Algemene Missiekalender. Er wordt uitsluitend gekeken naar de koloniën die in de periode tussen 1920 en 1950 deel uitmaakten van het Koninkrijk der Nederlanden: Oost-Indië enerzijds en West-Indië anderzijds. Het gaat in dit onderzoek immers om de Nederlandse *imperial home culture*. Aangezien processen van *othering* vanuit de missie veelal verliepen via de representatie van kinderen, staan de foto’s en teksten over ‘inheemse’ kinderen centraal. In de representatie van deze kinderen binnen het missionaire en koloniale discours was continu een verschuivende lijn te zien in wat de missionarissen zagen als het eigene en de ‘Ander’. Daarnaast was de representatie van ‘inheemse’ kinderen in de Algemene Missiekalender sterk afhankelijk van de geografische context: de asymmetrische breuklijnen verschilden per kolonie. Welke kinderen wel en niet gerekend werden tot het idee van een Nederlands wereldrijk was hierdoor contextueel gebonden. In de representatie van West- en Oost-Indië vond *othering* daardoor niet alleen plaats tussen het blanke, Europese kind en het ‘inheemse’ kind, maar ook binnen het concept van de ‘Ander’ zelf.

Allereerst wordt er in dit hoofdstuk gekeken naar de representatie van het ‘inheemse’ kind als de ‘Ander’ in relatie tot het Nederlandse kind. Daarna worden de afzonderlijke representaties van de Nederlandse koloniën ten opzichte van elkaar uitgediept. Hierdoor worden breuklijnen in de representatie van het ‘inheemse’ kind binnen de Algemene Missiekalender blootgelegd, en daardoor ook de breuklijnen in de representatie van een Nederlands *empire* binnen de Nederlandse *imperial home culture*.

### Het kind als de ‘Ander’

Het leeuwendeel van het geanalyseerde foto- en tekstmateriaal in de Algemene Missiekalenders verwijst naar de kinderen in de Nederlandse koloniën, zowel jongens als meisjes. Hoewel de leeftijd van de kinderen vrijwel nergens vermeld staat, waren de gerepresenteerde kinderen vaak scholier en waarschijnlijk tussen de 5 en 12 jaar oud.<sup>71</sup> De hoge mate van aandacht die aan ‘inheemse’ kinderen werd besteed in de kalenders, valt te

---

<sup>71</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947; Vriens, *Honderd jaar Jezuïetenmissie*, 993-994.

verklaren vanuit de visie dat kinderen volgens de missie een cruciale positie innamen binnen het bekeringsproces in de koloniën.<sup>72</sup> De representatie van en het koloniale discours over kinderen vormde daarom een wezenlijk deel van de Nederlandse *imperial home culture*. ‘Inheemse’ kinderen werden in de Algemene Missiekalender ook vrijwel altijd gerepresenteerd in de context van het missionaire bekeringsproces. Om kinderen volledig om te kunnen vormen tot vrome christenen, werden velen van hen door de missie zoveel mogelijk afgeschermd van de ‘heidense’ elementen in hun samenlevingen, waaronder hun ouders.<sup>73</sup>

Uit de analyse van de Algemene Missiekalenders blijkt dat in beide koloniën de rol van het kind binnen het bekeringsproces als universeel en gelijk kan worden beschouwd. Bekeerde ‘inheemse’ kinderen werden hierin voortdurend naar voren gehaald om het ‘succes’ van de missie in de koloniën te presenteren, terwijl hun ‘heidense kameraadjes’ als potentiële christenen ‘gered’ dienden te worden.<sup>74</sup> Door middel van de representatie van de kinderen in de koloniën werd dus een beeld gecreëerd van het Nederlandse wereldrijk als een (potentieel) christelijk rijk. Toch waren deze bekeerde kinderen – zowel in Oost- als West-Indië – geen onderdeel van de Nederlandse ‘ingroup’. ‘Inheemse’ kinderen – bekeerd en ‘heidens’ – werden in de Algemene Missiekalender namelijk voortdurend afgezet tegen hun Nederlandse leeftijdsgenoten. Zo werden Molukse jongetjes neergezet als ‘wild’ en ‘kinderlijk’ terwijl Curaçaose meisjes niet in staat zouden zijn hun haartooi zoals Nederlandse meisjes te dragen.<sup>75</sup> Doordat religie als onderscheidende factor wegviel nadat ‘inheemse’ kinderen werden bekeerd, werd er door de missie in de representatie van deze kinderen dus ingezet op raciale kenmerken. Deze continue identificatie van de missie met wat het betekende om ‘blank’ of ‘Europees’ te zijn, kan dus verklaard worden als een manier waarop de hiërarchische scheidslijn tussen het eigene en de ‘Ander’ in stand kon worden gehouden, ook wanneer religie geen definiërende factor meer speelde.

### Verschuivende breuklijnen: Ras

De rol en andersheid van het ‘inheemse’ kind kan in het geval van zowel Oost- als West-Indië als gelijk worden beschouwd. Toch zijn er omtrent de representatie van deze kinderen binnen de Algemene Missiekalender een aantal grote verschillen te ontwaren wanneer beide koloniën binnen het kader van een *empire* worden geplaatst. Een van deze verschillen was gestoeld op

---

<sup>72</sup> Vallgård, ‘Adam’s escape’, 298-299.

<sup>73</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

<sup>74</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922.

<sup>75</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927.



de raciale kenmerken van deze kinderen in de afzonderlijke koloniën. Het onderscheid tussen ‘inheemse’ en Europese kinderen werd veelal onderbouwd met noties van ras, aangezien dit door missionarissen als aangeboren en onontkoombare verschillen werden gezien.<sup>76</sup> Wanneer er naar de representatie van het ‘inheemse’ kind binnen de kalenders wordt gekeken, valt echter ook op dat er een onderscheid gemaakt werd tussen Oost-Indische en West-Indische kinderen op basis van raciale kenmerken. Dit onderscheid was echter sterk geografisch gebonden, waardoor de breuklijn tussen het eigene en de ‘Ander’ verschoven werd.

Hoewel ook Oost-Indië een verscheidenheid aan etniciteiten telde, werd dit alleen in het geval van West-Indië benadrukt. In een omschrijving van Surinaamse kinderen door een pater Redemptorist werd bijvoorbeeld gesproken over ‘een legio van diverse rassen en kleuren’.<sup>77</sup> Ook in het geval van Curaçao werd voortdurend ingespeeld op raciale kenmerken van de ‘inheemse’ bevolking. Zo werd er steeds verwezen naar de kinderen als ‘negertjes’, ‘krullenkopjes’ of ‘koelies’.<sup>78</sup> Deze nadruk op raciale kenmerken in de representatie van West-Indische kinderen binnen de Algemene Missiekalenders creëerde een dichotomie binnen de representatie van het kind in het algemeen. Oost-Indische kinderen leken in de kalenders namelijk niet bestempeld te worden op raciale kenmerken, maar eerder op basis van het eiland waarvan zij afkomstig waren. Zo werden Javaanse kinderen over het algemeen positiever gerepresenteerd dan kinderen die afkomstig waren van Borneo.<sup>79</sup>

In slechts twee gevallen werden raciale noties ingezet door missionarissen in het representeren van kinderen uit Oost-Indië: Flores en Nederlands Nieuw-Guinea. In beide casussen werd er op een andere manier omgegaan met deze raciale noties. In het geval van Flores gebeurde dit direct, doordat er meerdere malen in de kalenders werd verwezen naar de bevolking als zijnde ‘zwartjes’.<sup>80</sup> Deze raciale retoriek kan verklaard worden door de religieuze aard van de Florinense bevolking: in tegenstelling tot grote delen van Java en

---

<sup>76</sup> Vallgård, ‘Adam’s escape’, 310.

<sup>77</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922.

<sup>78</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947.

<sup>79</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947.

<sup>80</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

Sumatra was Flores vrijwel geheel een christelijk en katholiek eiland.<sup>81</sup> De nadruk op raciale kenmerken in de representatie van Flores kan dus gezien worden als een manier waarop de missie de breuklijn tussen het eigene en de ‘Ander’ verlegde: religieuze andersheid werd omgezet naar raciale andersheid om het Nederlandse en blanke superioriteitsgevoel in stand te houden.

In het geval van Nederlands Nieuw-Guinea werd er juist indirect verwezen naar de raciale andersheid van de Nieuw-Guineese bevolking in vergelijking met de rest van Oost-Indië. De Nieuw-Guineese bevolking werd namelijk meermaals neergezet als een ‘uitstervend ras’, bedoelende dat veel van hen zich leken te bekeren tot het christendom.<sup>82</sup> ‘Uitsterven’ verwijst hier dus niet letterlijk naar het sterven van de bevolking, maar naar het krimpen van de ‘heidense’ bevolkingsgroep. Er werd in de representatie van Nederlands Nieuw-Guinea dus indirect gesuggereerd dat het een ander ras was, maar dit werd niet gekoppeld aan woorden die verwijzen naar uiterlijke of raciale kenmerken, zoals dat wel het geval is bij Flores of West-Indië. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het geringe succes van de katholieke missie onder de ‘inheemse’ bevolking en de ligging van Nieuw-Guinea in het buitengebied van Oost-Indië genoeg reden gaf voor de missie om het gebied uit te sluiten in de representatie van Oost-Indië, waardoor raciale kenmerken niet noodzakelijk waren ter onderscheiding.

### Verschuivende breuklijnen: Lichamelijkheid

Naast verschillen in representatie tussen Oost- en West-Indische kinderen op basis van raciale kenmerken, vond dit proces van *othering* ook plaats op basis van de lichamelijkheid van de kinderen. ‘Inheemse’ kinderen in scholen en tehuizen werden door zendelingen en missionarissen vaak gekleed in dezelfde soort westerse kleding om de sociale, morele en religieuze positie van deze kinderen te verhogen naar Europese standaarden.<sup>83</sup> In het geval van de Nederlandse missie werd dit ook gedaan, zowel in Oost- als West-Indië. De geanalyseerde kalenders bestonden voor het leeuwendeel uit foto’s van gekerstende ‘inheemse’ kinderen, zowel jongens als meisjes, die volledig of gedeeltelijk gekleed zijn in witte, Westerse kleding.<sup>84</sup> Naast het feit dat hier het ‘succes’ van de missie gepresenteerd

---

<sup>81</sup> Brown, *The Territories of Indonesia*, 5, 155.

<sup>82</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932.

<sup>83</sup> Vallgård, ‘Adams escape’, 298-308.

<sup>84</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC,

werd aan de bevolking in de metropool, is het voornamelijk interessant dat in het geval van Oost-Indië in hogere mate verwezen werd naar kleding als zijnde ‘onbeschaafd’ in vergelijking met West-Indië.

Doordat in de representatie van Oost-Indië raciale noties op de achtergrond bleven, werden op basis van traditie de ‘heidense’, ‘inheemse’ kinderen afgeschilderd als ‘anders’. Dit was echter meer het geval in de beschrijving van meisjes dan van jongens. Het dragen van sierraden zoals oorknopen of armbanden werd door de missionarissen vaak bestempeld als lelijk. Zo werden de oorsieraden van bekeerde meisjes op Borneo door een missionaris van de Heilige Familie beschreven als ‘een dwaze en pijnlijke modegril’. Het onderscheid in gender kan verklaard worden door het gegeven dat ‘inheemse’ meisjes vaker opgedoft waren met sieraden en dergelijke dan jongens, waardoor het afbeelden van het ‘inheemse’ meisje als de ‘Ander’ via fotomateriaal praktischer was dan in het geval van jongens.

Ook de fysieke gesteldheid van de ‘inheemse’ kinderen speelde een belangrijke rol in de representatie in de Algemene Missiekalenders. Fysieke kracht als positief kenmerk werd in de representatie van Oost- en West-Indië in de kalenders voornamelijk op Oost-Indische kinderen toegepast. De fysieke kracht van de – veelal bekeerde – kinderen stond symbool voor de kracht en vitaliteit van het christendom in de missiegebieden.<sup>85</sup> Ook in dit geval is er een onderscheid te ontwaren wat betreft gender. Zowel Oost- als West-Indische jongens werden afgebeeld in de context van voetbalwedstrijden, met de uitzondering van enkele turnwedstrijden.<sup>86</sup> De frequentie van dergelijke afbeeldingen is in het geval van West-Indië echter vele malen lager dan in het geval van Oost-Indië. Dit gegeven wijst wellicht op het feit dat West-Indische kinderen in de ogen van de missionarissen fysiek minder sterk waren, maar vooral dat zij minder ‘christelijk’ waren dan hun leeftijdsgenoten in Oost-Indië. Wat betreft de meisjes in Oost- en West-Indië, valt op dat de fysieke gesteldheid van meisjes in West-Indië in geen enkele geanalyseerde kalender aan bod komt. Dit staat in contrast met de vele afbeeldingen en tekstfragmenten die verwijzen naar dansende Javaanse meisjes, waarin zij als ‘sierlijk en gracieus’ werden bestempeld.<sup>87</sup>

---

Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947.

<sup>85</sup> Vallgård, ‘Adam’s escape’, 305.

<sup>86</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947.

<sup>87</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937.

## Verschuivende breuklijnen: Karakter

Hoewel uiterlijke en lichamelijke kenmerken het meest voor de hand lagen, werden Oost- en West-Indische kinderen als laatste ook op basis van hun innerlijk en karakter afgezet tegen elkaar binnen het concept van de ‘Ander’. In de ogen van Nederlandse missionarissen waren West-Indische kinderen veel speelser en kinderlijker, en daarmee ook ‘onbeschaafder’ dan hun hardwerkende en hardlerende leeftijdsgenootjes in het Oosten. Het idee van de speelsheid werd in het geval van de West-Indische kinderen daarbij ook gekoppeld aan ongehoorzaamheid en in een bepaalde mate ook ‘onchristelijkheid’.

Een voorbeeld hierbij zijn twee verhalen over ‘inheemse’ jongens die wilden trouwen met een ‘heidens’ meisje. In het geval van de Surinaamse jongen trouwde hij met zijn ‘heidense’ vrouw, een ‘fout’ die door een zuster van Liefde uit Tilburg beschreven werd als een ‘bittere teleurstelling’.<sup>88</sup> Tegen beter weten en zijn geloof in trouwde deze jongeman met een meisje van een ander geloof, en was daarom ongehoorzaam aan de christelijke geloofsleer. Deze gebeurtenis staat in contrast met het verhaal over een Javaanse jongen, die zijn relatie met een ‘Mohammedaansch’ meisje verbrak omdat zij zich niet wilde laten bekeren tot het katholicisme. ‘Mijn hart bloedde en bloedt nog... maar mijn Geloof boven alles!’ luidde het in de vermeende brief van de jongen.<sup>89</sup> Ook dit voorbeeld toont aan dat West-Indische kinderen intrinsiek als minder ‘christelijk’ werden gerepresenteerd dan Oost-Indische kinderen.

Het missionair discours in de Algemene Missiekalender laat in het geval van de Nederlandse koloniën zien dat grenzen tussen wat kinderen ‘beschaafd’, ‘onbeschaafd’, ‘inheems’ en ‘Europees’ maakte continu aan verandering onderhevig waren.<sup>90</sup> Wat echter ook duidelijk wordt, is dat deze grenzen in de representatie van kinderen niet alleen liepen tussen de blanke, Nederlandse kinderen en de ‘inheemse’ kinderen in de koloniën, maar ook tussen de kinderen in de koloniën onderling. Op basis van raciale, uiterlijke en innerlijke kenmerken werden de Oost-Indische kinderen onderscheiden van hun West-Indische leeftijdsgenootjes, waarbij de representatie van deze laatste groep veelal negatiever van aard is dan die van Oost-Indische kinderen. Het idee van een Nederlands *empire* dat via de Algemene Missiekalender werd gepresenteerd aan haar katholieke publiek was dus sterk gebaseerd op een hiërarchie, waarbij niet alleen *othering* plaatsvond tussen metropool en kolonie, maar ook tussen de

---

<sup>88</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927.

<sup>89</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927.

<sup>90</sup> Vallgård, *Imperial Childhoods*, 8-9.

koloniën onderling. De geografische en culturele scheiding tussen de beide delen van het Nederlandse *empire* werd daarmee ook in de representatie van dit wereldrijk in de *imperial home culture* van Nederland ingeprent.

## Hoofdstuk 3: De gelaagde representatie van Nederlands Oost-Indië

In dit hoofdstuk staat de representatie van Oost-Indië in de Algemene Missiekalender centraal. Het begin van de twintigste eeuw werd gemarkeerd door een geringe interesse in het Atlantische deel van het Nederlandse imperium, zowel door de Nederlandse overheid als de missie.<sup>91</sup> De Algemene Missiekalender bestede daarom vooral aandacht aan het oostelijk deel van het Nederlandse rijk. Hoewel in tekstuele beeldvorming vaak werd gesproken over één ‘Nederlands-Indië’, bestond de kolonie in werkelijkheid uit tal van verschillende eilanden, ieder met hun eigen talen, volkeren en gebruiken.<sup>92</sup> De kwalitatieve analyse van de Algemene Missiekalenders heeft in dit hoofdstuk tot doel het egale beeld van Nederlands Oost-Indië te weerleggen. Zoals in het voorgaande hoofdstuk getoond is, liepen er tal van breuklijnen door het idee van een Nederlands *empire*: zowel tussen metropool en kolonie, als tussen de koloniën onderling. Dit hoofdstuk toont dat dergelijke breuklijnen ook aanwezig waren binnen de representatie van één kolonie. Processen van *othering* binnen het koloniale en missionaire discours van de Algemene Missiekalender tonen hierin aan hoe deze asymmetrische breuklijnen vormgegeven werden en hoe deze ook per geografische context verschilden.

Allereerst wordt er ingegaan op de representatie van Java in de kalender, aangezien Java een centrale doch dubbelzinnige positie innam binnen de representatie van Oost-Indië in het geheel. Daarna wordt ingegaan op de representatie van Borneo en Nieuw-Guinea als perifere gebieden. In de analyse van dit hoofdstuk zijn alleen Java, Sumatra, Borneo en Nieuw-Guinea opgenomen, aangezien deze gebieden – zowel in tekst als beeld – het meest voorkwamen in de kalenders.

### Java als centrum

Hoewel de Indische archipel bestond uit een groot aantal eilanden, werd Java door de Nederlandse overheid en missie het meest gewaardeerd. Het eiland fungeerde als bestuurlijk, economisch, cultureel en religieus centrum van Oost-Indië.<sup>93</sup> Wat betreft religiositeit nam Java echter een dubbelzinnige positie in binnen de Algemene Missiekalender, en daarmee ook binnen het missionaire discours en de beeldvorming van een Nederlands *empire*. Het eiland

---

<sup>91</sup> G. Oostindie, G & J. Roitman, *Dutch Atlantic Connections, 1680-1800: Linking Empires, Bridging Borders* (Leiden, 2014) 1-3.

<sup>92</sup> Oostindie, *De parels en de kroon*, 54, 56-57.

<sup>93</sup> Brown, *The Territories of Indonesia*, 49, 51-52.

en haar bevolking werden door de missionarissen grotendeels gezien als ‘Westers’. Deze visie was echter niet in overeenstemming te brengen met het islamitische karakter van het eiland.

Javaanse culturele uitingen werden binnen de beeldvorming van Oost-Indië in de Algemene Missiekalender doorgaans op een voetstuk geplaatst door de missionarissen. Door de rijke geschiedenis van het eiland en haar cultuur, en de relatieve welvaart en macht van de Javaanse elite, werd de Javaanse beschaving door de missionarissen in sommige gevallen bijna gelijkgesteld aan hun eigen Westerse beschaving.<sup>94</sup> Ook wat betreft de worteling van het katholicisme werd er binnen de Algemene Missiekalenders het beeld gecreëerd van Java als een waar christelijk centrum, waar de bekering van Javanen tot het katholicisme vrijwel vanzelf leek te gaan.<sup>95</sup> Het feit dat veel katholieke Nederlanders de gemeente Moentilan op Midden-Java niet kenden – het brandpunt van het ‘Javaansch Katholiek leven’ – werd in de Algemene Missiekalender van 1922 dan ook bestempeld als ‘vreemd’.<sup>96</sup> Kennis over Java leek dus intrinsiek onderdeel te zijn van de algemene kennis van Nederlandse katholieken.

Ondanks de voorbeeldrol die de Javanen in de Algemene Missiekalenders toebedeeld kregen door de missionarissen wanneer het ging om het bekeringsproces, werden Javanen nog steeds neergezet als de ‘Ander’. Met name in de context van de Westerse beschaving op Java, werd vaak door de beschrijvingen van missionarissen duidelijk gemaakt dat Javanen nog lang niet op hetzelfde niveau zaten als de Nederlanders. Zo hadden Javaanse ‘inlanders’ geen toegang tot dezelfde vormen van vermaak of werd de ‘andersheid’ duidelijk gemaakt door bijvoorbeeld op te merken dat Europese sporten door de Javanen toch anders werden uitgevoerd en beleefd.<sup>97</sup>

De breuk tussen het eigene en de ‘Ander’ wordt in het geval van Java echter verschoven wanneer er gekeken wordt naar de representatie van de islam binnen de Algemene Missiekalender. Het feit dat de islam diep geworteld was in de Javaanse bevolking en cultuur, werd door de missie als onverenigbaar gezien met het idee van Java als een ‘onderdeel’ van Nederland. De islam werd afgeschilderd als iets dat fundamenteel ‘on-Hollands’ of ‘on-Westers’ was. In verschillende tekst- en beeldfragmenten die de relatie tussen Java en de

---

<sup>94</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937.

<sup>95</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

<sup>96</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922.

<sup>97</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

islam belichten, werd Java dan ook binnen het eigene – ofwel het christelijke Nederland – geplaatst. De opkomst van de islam werd hierin niet alleen gezien als een gevaar voor de hoge Javaanse beschaving, maar ook voor de Hollanders zelf. Het feit dat veel Javanen moslim waren, werd in de Algemene Missiekalender van 1922 beschreven als een resultaat van hun onwetendheid.<sup>98</sup> Hoewel Java dus een centrale rol speelde in het uitdragen van een Nederlands *empire*, maakte het eiland in de representatie van dit wereldrijk zowel deel uit van het eigene, als van de ‘Ander’.

### Perifere gebieden

Verschuivende grenslijnen tussen het eigene en de ‘Ander’ op basis van religie verschilde ook per geografische context. Waar over het algemeen een positief beeld werd geschetst van Java door de missie, werden perifere gebieden zoals Nederlands Nieuw-Guinea veel negatiever gekleurd in de representatie van Oost-Indië in het algemeen. ‘De katholieke missionaris is de enige, die den lichamelijken en zedelijken dood dezer wilden nog kan verhoeden’ stelt een missionaris van het Heilig Hart van Tilburg in 1922.<sup>99</sup> Waar de Javanen door veel missionarissen werden geprezen voor hun eeuwenoude ‘inheemse’ cultuur, leek de eigen cultuur in het geval van de ‘wilden’ in de buitengebieden de doodsteek te zijn. Het indammen en verwijderen van deze culturen uit het missionaire beeld van Nederlands Oost-Indië werd dan ook bestempeld als een ‘noodzakelijke voorwaarde, wil er iets beters tot stand komen’. Het katholicisme leek hierin de enige uitweg te bieden voor beschaving.<sup>100</sup> Door middel van deze retoriek werden dit soort buitengebieden makkelijker uitgesloten in de representatie van een christelijk Oost-Indië en Nederlands *empire* in de ogen van de missie, dan centrale eilanden zoals Java en Sumatra.

In de uitsluiting van de inwoners van dergelijke buitengebieden in het missionaire beeld van Oost-Indië, werd door de missionarissen voornamelijk gebruik gemaakt van raciale en gendergerichte kenmerken. Zo werd in het geval van de beschrijving van Nederlands Nieuw-Guinea steeds gebruik gemaakt van eenzelfde soort retoriek, waar missionarissen op het eiland een ‘uitstervend soort’ of ‘bedorven ras’ moesten redden van hun eigen morele ondergang.<sup>101</sup> Hoewel middels deze bewoording werd geïnsinueerd dat de Nieuw-Guineese

---

<sup>98</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922.

<sup>99</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922.

<sup>100</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927.

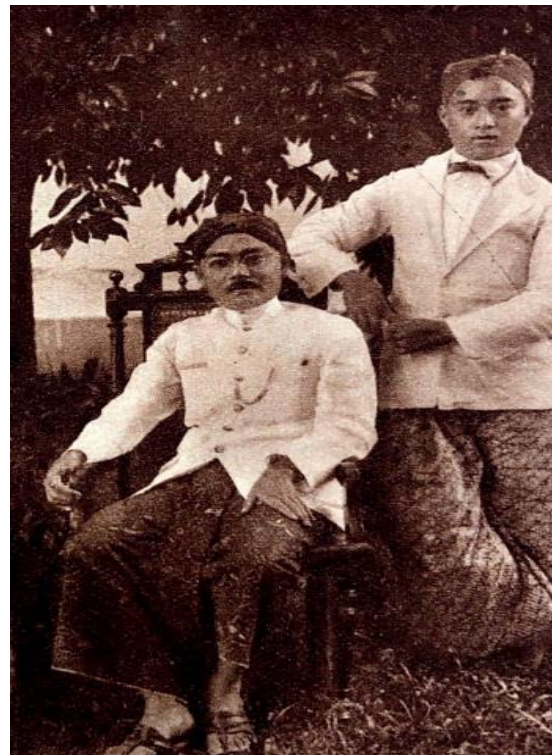
<sup>101</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937.



bevolking zich bekeerde – en dus niet letterlijk uitstierf – laat de terugkerende woordkeus wel de andersheid van dezelfde bevolking zien ten opzichte van de Nederlanders, maar dus ook de Javanen. Deze andersheid werd ook benadrukt in het fotomateriaal binnen de Algemene Missiekalender. Buitengebieden zoals Nederlands Nieuw-Guinea en Borneo werden aan de hand van fotomateriaal ‘onbeschaafder’ neergezet dan bijvoorbeeld Sumatra of Bali, voornamelijk fotomateriaal waarop mannen afgebeeld stonden. Zo waren foto’s van mannen in traditionele kleding, hoofdtooien en wapenuitrustingen typerend in de representatie van Borneo en Nieuw-Guinea.<sup>102</sup> Het merendeel van de Javaanse of Sumatraanse mannen die afgebeeld werden in de kalenders droeg juist ‘verwesterde’ kleding op de foto’s.<sup>103</sup> De ‘andersheid’ van de bevolking in de perifere gebieden werd dus niet alleen beschreven, maar ook visueel uitgedrukt door middel van fotomateriaal.



*Afbeelding 1 Een 'Dajak' uit Borneo. Bron: Algemene Missiekalender 1932.*



*Afbeelding 2 Een Javaanse onderwijzer met zijn zoon. Bron: Algemene Missiekalender 1927.*

<sup>102</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

<sup>103</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947.

Er werd in de representatie van Oost-Indië niet alleen een gelaagdheid aangebracht tussen het ‘beschaafde’ centrum en de ‘onbeschaafde’ periferie. Net zoals in het geval van Java werd in het missionair discours gebruikt gemaakt van asymmetrische breuklijnen in de representatie van perifere gebieden, in het bijzonder Borneo. De inwoners, zowel mannelijk als vrouwelijk, werden binnen de kalenders gerepresenteerd als ‘onbeschaafde’ natuurmensen en koppensnellers.<sup>104</sup> Gebaseerd op het fotomateriaal dat in de kalenders opgenomen werd, kan ook wel gesteld worden dat Borneo vereenzelvigd werd met het beeld van dergelijke koppensnellers: half ontblote mannen met lendendoekjes, hoofdtooien, schilden en speren.<sup>105</sup> Ondanks dit ‘onbeschaafde’ beeld werden de inwoners van Borneo in verscheidene tekstfragmenten gewaardeerd om hun eenvoudigheid, ongereptheid en hun affiniteit met de natuur: kenmerken die niet bepaald passen bij het christelijke en westerse beschavingsideaal. Ook het beeld van de koppensnellers als ‘angstaanjagende’ en ‘moordlustige’ figuren werd in tekstfragmenten continu weerlegd in de Algemene Missiekalender, door hen neer te zetten als vredelievende en zachte, doch ‘heidense’ mensen.<sup>106</sup> Deze discrepantie in de representatie van Borneo kan voortkomen uit het missionaire ideaal van Oost-Indië als christelijk rijk: ondanks de ‘barbaarse’ buitenkant, schuilt er ook in ‘wilden’ en koppensnellers een potentiële katholieke.

De representatie van Oost-Indië was dus sterk gebaseerd op en afhankelijk van de geografische context van de afzonderlijke gebiedsdelen. Er liep een duidelijke breuklijn tussen de centrale en perifere gebieden van de kolonie. Toch waren er ook breuklijnen te ontwaren binnen het kader van dezelfde geografische context. Specifieke gebiedsdelen en volkeren werden op deze manier alleen ingepast binnen het kader van een Nederlands *empire* wanneer zij pasten binnen het Nederlandse beschavingskader. In het geval van Borneo en Nederlands Nieuw-Guinea betekende dit dat deze gebieden op basis van ras, gender en religie werden uitgesloten van een dergelijk *empire*. Deze gebiedsdelen werden dan ook continu afgebeeld als de ‘Ander’, zowel in tekst als beeld. Java daarentegen vormde incidenteel onderdeel van het eigene, specifiek in de bedreiging van het idee van een christelijk

---

<sup>104</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

<sup>105</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

<sup>106</sup> UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937; UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942.

wereldrijk. In het in- en uitsluitingsproces van Java binnen de representatie van een Nederlands wereldrijk leek religie, in het bijzonder de islam, daarom de beslissende factor te zijn geweest.

## Conclusie

Dit onderzoek heeft bijgedragen aan historisch onderzoek binnen de *New Imperial History*, in het bijzonder omtrent de *imperial home culture* van Nederland. Door de Algemene Missiekalender als bron te nemen voor dit onderzoek, is er een directe link gelegd tussen koloniale- en religiegeschiedenis die verder reikt dan incidentele vormen van missieactie, zoals periodieken en tentoonstellingen. De rol van religieuze organisaties in het vormen en verspreiden van een *imperial home culture* in Nederland is hierdoor in dit onderzoek verder uitgediept en verklaard. Zowel in zijn vorm als inhoud diende de Algemene Missiekalender namelijk niet enkel als een missionair propagandamiddel, maar ook als een schakelpunt in het overbrengen en verspreiden van het koloniale discours omtrent het Nederlands *empire* binnen de intimiteit van het katholieke huishouden.

De vraag die in dit werk centraal stond, luidde als volgt: hoe werden de Nederlandse koloniën gerepresenteerd in de jaarlijkse Algemene Missiekalender tussen 1920 en 1950? Uit dit onderzoek is gebleken dat Nederlandse koloniën binnen het kader van de Algemene Missiekalender werden gerepresenteerd als onderdeel van een Nederlands *empire*, al was dit impliciet. Hoewel het Nederlandse wereldrijk niet direct benoemd werd, maakte de beeldvorming van de koloniën in de Algemene Missiekalender toch duidelijk dat er een bestaande relatie was tussen Nederland als metropool en Oost- en West-Indië als Nederlandse koloniën. Deze onbewuste aanwezigheid en beeldvorming van een Nederlands *empire* in de Algemene Missiekalender laat daardoor de vanzelfsprekendheid van een Nederlands koloniaal rijk zien in de *imperial home culture* van Nederland. De kalender had dus een sturende rol in het creëren en uitdragen van een *empire-wide imagined community* onder Nederlandse katholieken. Dit werd mogelijk gemaakt door de bijzondere plaats die de Algemene Missiekalender innam binnen de Nederlandse *imperial home culture*: door haar vorm, inhoud en succes werden Nederlandse katholieken dagelijks geconfronteerd met het missionair en koloniaal discours over de Nederlandse koloniën.

Het (onbewuste) beeld van een Nederlands *empire* dat in de kalenders geschetst werd, was echter geen egaal beeld, maar juist sterk gelaagd en gekristalliseerd. Het Nederlandse wereldrijk bestond uit allerlei breuklijnen: zowel tussen de metropool en haar koloniën, als tussen de koloniën onderling. Deze breuklijnen kwamen tot uiting in het missionair en koloniaal discours dat via de Algemene Missiekalender werd uitgedragen, met name wanneer het de beeldvorming van het ‘inheemse’ kind betrof. Allereerst vond er vanuit de missie een continue identificatie plaats tussen enerzijds het ‘blanke’ of ‘Europese’ kind en anderzijds het

‘inheemse’ kind. De hiërarchische scheidslijn die hiertussen werd opgesteld werd door middel van religieuze en met name raciale noties in stand gehouden. Daarnaast vonden er ook processen van *othering* plaats binnen de representatie van de koloniën onderling, hetgeen sterk geografisch gebonden was. De representatie van ‘inheemse’ kinderen in de Algemene Missiekalender maakt duidelijk dat op basis van ras, lichamelijke en karakter een onderscheid werd gewaarborgd tussen Oost- en West-Indië, waarmee de andersheid tussen de koloniën werd vastgelegd in het beeld van een Nederlands wereldrijk. Hiermee vormt dit onderzoek een toevoeging op eerder onderzoek van Vallgård, dat eenzelfde proces in het geval van de Britse zending in India heeft blootgelegd.<sup>107</sup> De Algemene Missiekalender heeft niet alleen de prominente positie van het ‘inheemse’ kind in het bekeringsproces aangetoond, maar ook processen van in- en uitsluiting die verliepen via de representatie van deze kinderen binnen de Nederlandse *imperial home culture*.

De breuklijnen in de representatie van een Nederlands *empire* waren echter ook op kleinere schaal te vinden, namelijk binnen de representatie van Nederlands Oost-Indië. Dit onderzoek vormt daarmee met name een toevoeging op Cleall, door aan te tonen dat de gelaagdheid van het koloniale discours en de beeldvorming van een *empire* nog complexer konden zijn dan enkel de dichotomie tussen twee koloniën.<sup>108</sup> In het geval van de representatie van een Nederlands *empire* in de Algemene Missiekalender waren de verschuivende breuklijnen namelijk niet alleen te vinden tussen de koloniën, maar ook tussen de verschillende gebiedsdelen binnen één kolonie: Oost-Indië. Ook deze breuklijnen waren gebonden aan een geografische context. Waar eilanden zoals Java en Sumatra een centrale rol speelden in het uitdragen van een Nederlands *empire*, werden perifere gebieden zoals Nederlands Nieuw-Guinea en Borneo veelal gerepresenteerd als fundamenteel anders: zowel ten opzichte van de metropool als centrale gebieden in Oost-Indië. Daarnaast waren asymmetrische breuklijnen ook binnen de representatie van één eiland te ontwaren. In het beeld van een Nederlands *empire* binnen de Algemene Missiekalender maakte Java namelijk zowel deel uit van het eigene, als van de ‘Ander’. Eenzelfde ambiguïteit die Wilder beschrijft in het geval van het Franse koloniale discours, was dus ook in het Nederlandse koloniale discours te vinden.

Hoewel dit onderzoek een belangrijke brug heeft geslagen tussen koloniale – en religiegeschiedenis binnen het kader van de Nederlandse *imperial home culture*, kan er nog veel terrein gewonnen worden op dit onderzoeksgebied. Ondanks de unieke positie van de

---

<sup>107</sup> Vallgård, *Imperial Childhoods*, 2-10.

<sup>108</sup> Cleall, *Missionary Discourses*, 9-11.

Algemene Missiekalender binnen het spectrum van de Nederlandse missieactie, bestonden er nog talloze andere vormen van missionaire propaganda die hun stempel achterlieten op de Nederlandse thuiscultuur. Om een vollediger beeld te krijgen van de algehele impact van de missieactie op de Nederlandse *imperial home culture*, dienen ook deze propagandavormen onderzocht te worden binnen het kader van de *New Imperial History*.

## Bibliografie

### Literatuur

- Ballantyne, T., *Webs of empire: locating New Zealand's colonial past* (Vancouver 2014);
- Bloembergen, M., *De koloniale vertoning: Nederland en Indië op de wereldtentoonstellingen (1880-1931)* (Amsterdam 2002);
- Bossenbroek, M., *Holland op zijn breedst: Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996);
- Brown, I., *The Territories of Indonesia* (Londen 2009);
- Chafer, T. & A. Sackur eds., *Promoting the Colonial Idea: Propaganda and Visions of Empire in France* (Hampshire-New York 2002);
- Cleall, E., *Missionary Discourses of Difference: Negotiating Otherness in the British Empire, c. 1840-1900* (New York 2012);
- Cooper, F. & A.L. Stoler eds., *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois World* (Berkeley 1997);
- Derks, M., J. Eijst, & J. van Vugt eds., *Tempo doeloe, tempo sekarang: Het proces van indonesianisering in Nederlandse orden en congregaties* (Hilversum 2004);
- Edwards, E., 'Photography and the Material Performance of the Past', *History and Theory* 48:4 (2009) 130-150;
- Eerenbeemt, A.J.J.M. van den, *De Missie-Actie in Nederland (1600-1940)* (Nijmegen 1945);
- End, Th. van den & H.L.M. Defoer eds., *De heiden moest eraan geloven: Geschiedenis van zending, missie en ontwikkelingssamenwerking* (Utrecht 1983);
- Groten, M., 'Difference Between the Self and the Heathen. European Imperial Culture in Dutch Missionary Exhibitions, 1909–1957', *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 47:3 (2019) 490-513;
- Hall, C., *Civilising Subjects: Metropole and Colony in the English Imagination, 1830-1867* (Cambridge 2002);
- Hall, C. & S.O. Rose eds., *At Home with the Empire: Metropolitan Culture and the Imperial World* (Cambridge 2011);
- Howe, S. ed., *The New Imperial Histories Reader* (Londen 2010);
- Jenkins, P., 'On using historical missionary photographs in modern discussion', *Le Fait Missionnaire* 10:1 (2001) 71-89;
- Johnston, A., 'British Missionary Publishing, Missionary Celebrity, and Empire', *Nineteenth Century Prose* 32:2 (2005) 20-43;

- Kimmenade-Beekmans, J.M. van den, *De Sint Claverbond en de missie-actie van de Jezuiten in Nederland: 1920-1940* (Masterscriptie Geschiedenis, Katholieke Leergangen Tilburg, Bakel 1987);
- Kuipers, M., *Fragmented Empire: Popular Imperialism in the Netherlands around the Turn of the Twentieth Century* (Proefschrift, European University Institute, Fiesole 2018);
- Lydon J., 'Charity begins at home? Philanthropy, compassion, and magic lantern slide performances in Australasia, 1891–1892', *Early Popular Visual Culture* 15:4 (2017) 479-499;
- MacKenzie, J.M. & G. Finaldi eds., *European Empires and the People: Popular responses to imperialism in France, Britain, the Netherlands, Belgium, Germany and Italy* (Manchester 2011);
- Oostindie, G., *De parels en de kroon: Het koningshuis en de koloniën* (Amsterdam 2006);
- Oostindie, G & J. Roitman, *Dutch Atlantic Connections, 1680-1800: Linking Empires, Bridging Borders* (Leiden, 2014);
- Raben, R., 'A New Dutch Imperial History? Perambulations in a Prospective Field', *BMGN Low Countries Historical Review* 128:1 (2013) 5-30;
- Rietbergen, P.J., 'Aan de vooravond van 'Het Groote Missie-Uur': Een onderzoek naar de Nederlandse missiebeweging gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw en de rol van "missietijdschriften" daarin', *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* 70:1 (1990) 75-108;
- Roes, J., *Het Groote Missieuur, 1915-1940: Opzoek naar de misssiemotivatie van Nederlandse katholieken* (Bilthoven 1974);
- Swartz, R., *Education and Empire: Children, Race and Humanitarianism in the British Settler Colonies, 1833–1880* (Cham 2019);
- Thorne, S., *Congregational Missions and the Making of an Imperial Culture in Nineteenth Century England* (Stanford 1999);
- Vallgård, K., *Imperial Childhoods and Christian Mission. Education and Emotions in South India and Denmark* (Londen 2015);
- Vallgård, K., 'Tying children to God with love. Danish mission, childhood, and emotions in colonial South India', *Journal of Religious History* 39:4 (2015) 595-613;
- Vallgård, K., 'Adam's escape. Children and the discordant nature of colonial conversions', *Childhood* 18:3 (2011) 298-315;
- Vriens, G., *Honderd jaar Jezuitenmissie in Indonesië* (Yogyakarta 1972);



Wilder, G., *The French Imperial Nation-State: Negritude and Colonial Humanism between the Two World Wars* (Chicago 2005);

Willemsen, J.T.W., *Nederlandse missionarissen en hun missiegebieden* (Nijmegen 2006).

## Bronnen

Repertorium van Nederlandse zendings- en missie-archieven 1800-1960,

<http://resources.huylgens.knaw.nl/> (geraadpleegd op 17 april);

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 32, Correspondentie over Tijdschrift;

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Missiescheurkalender 1922;

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1927;

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1932;

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1937;

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1942;

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 102, Algemene Missiekalender 1947;

UB Nijmegen, KDC, Archief Sint Claverbondstichting, inv.nr. 115, Stukken met betrekking tot de Algemene Missie Kalender, 1954-1968.